

Kocaeli’de Engelliler ve Spor Disability and Sports in Kocaeli

Uzm. Tahir TARIM

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Doktora Programı, Kocaeli Türkiye
tahirtarim@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6377-6768

Prof. Dr. Levent ATALI

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Kocaeli, Türkiye
leventatali@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2035-8523

Öz

Bu çalışmada fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerindeki çeşitli düzeylerde kayıplardan dolayı topluma tam ve etkin katılımı kısıtlanan, çeşitli tutum ve çevre şartlarından etkilenen, “Engelli” olarak ifade edilen bireylere yönelik yapılan toplumsal düzenlemelerin olağanüstü bir durum olmadığı, aksine gerekli bir hak anlayışı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Engelli bireylerin toplumsal yaşam ile tamamen bütünleştirilmesi anlayışı ulusal ve uluslararası engelli hukuku yasa içeriklerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Her geçen gün insan ve toplum yaşamındaki yeri artan sporun engelli bireyler için de pozitif etkileri artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Normal gelişim gösteren bireyler için kazanım olarak kabul edilen fiziksel aktivite ve spor çalışmalarının engelli bireylerin katılım sayılarının arttırılmasına yönelik öneriler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Kocaeli ve Türkiye’de engelli sporlarında faaliyet gösteren spor kulübü, lisanslı sporcu ve faal sporcu sayıları ile engelli birey sayıları arasındaki ilişkiye göz atılmıştır. Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Bakanlık dokümantasyon dosyalarındaki veriler kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye ve Kocaeli’de engelli spor kulübü, lisanslı sporcu ve faal sporcu sayılarının artması için engelliler spor alanında uzman mezunların artması, antrenörlerin engelliler konusunda çalışmalar yapmaya yönlendirilmeleri, bu alana yapılacak teşvik ve eğitimel çalışmalara önem verilmesinin faydalı olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Fiziksel Aktivite, Spor, Sporcu Lisans, Kocaeli

Abstract

In this study, the importance and necessity of social arrangements made for “disabled” individuals, whose full and effective participation in society are restricted due to losses at various levels of physical, mental, spiritual and sensory abilities and affected by social and environmental were emphasized. The understanding of fully integrating disabled people to social life was discussed through national and international disability laws. Increasing place of sports in everyday life and its positive effects on disabled people are now acknowledged by everyone. Suggestions for increasing the participation of disabled individuals in sports activities were made. For this purpose, the ratios of disabled athletes in sports clubs, among active and licensed athletes in Kocaeli and Turkey were examined. In this research, the data from Turkish Statistical Institute (TUIK) and Ministry documentation files were used. According to the results of this study, increasing the numbers of graduates specialized in disabled sports as well as encouraging the trainers to work with disabled individuals could help increasing the numbers of disabled sports clubs, licensed athletes and active athletes in Kocaeli and Turkey.

Keywords: Disabled People, Physical Activity, Sports, Athlete, Athlete License, Kocaeli

Giriş

Spor, insanlığın var olduğu tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan süreçte kaynağını saldırganlık, savunma veya dini ritüellerden alan bir olgudur; insanlık tarihi boyunca var olmuş bu kavram her geçen gün insanın ve toplumun yaşantısındaki etkisi ve yeri artmıştır. Spor kavramı hakkında mevcut çalışmalarda yapılanlar incelendiğinde çeşitli kaynaklar ve bilim insanlarına göre farklı spor tanımlamaları yapılmıştır. Literatürde eğitim bilimleri açısından spor: “sadece sağlıklı ve mutlu olmanın, doyumluğa ulaşmanın bir yolu değil, aynı zamanda eğitim aracıdır. Eğitim ise, insanların yaşamları boyunca devam eden bir süreç” olarak tanımlanmakta ve sporun her kesimden insan için gerekli olduğu ve insanların spor konusunda farkındalıklarının artması gerektiği belirtilmektedir. İnsanlar için yaşayıp ve yaparak öğrenme fırsatı oluşturan sporun yaşam boyunca devamlılığı vurgulanmaktadır (Yurdakul, 2020, s.10). Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile eşit şartlarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen birey “Engelli” olarak tanımlanmaktadır (“Türkiye İnsan Hakları Kanunu”, 2022).

Spor ve kalkınma ile ilgili erken uluslararası politikalar, Avrupa Konseyi’nin 1976’da kabul edilen ve her bireyin spora katılma hakkına sahip olacağını ilan eden Herkes İçin Spor politikasını formüle etmesiyle başladı. 1978’de Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), özellikle kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelliler de dâhil olmak üzere herkesin spora katılma hakkına sahip olduğunu belirten Uluslararası beden eğitimi ve spor şartını kabul etti. Birleşmiş Milletler 1981’i Uluslararası engelliler yılı ilan etti ve ‘engelliler’ terimi üzerinde çok fazla tartışma olmasına rağmen, bu engelli insanlar ve karşılaştıkları bazı sorunlar hakkında küresel farkındalığı arttırmamanın ilk adımı oldu (“Policy Development”, 2022).

Birleşmiş milletler engelli hakları sözleşmesi protokolü 13 Aralık 2006’da genel Kurul’un 61/106 sayılı kararı ile kabul edilmiş olup protokol 30 Mart 2007’de imza ve onaya açılmış ve 3 Mayıs 2008’de yürürlüğe girmiştir. Bu süreciyle engelli hakları sözleşmesi en hızlı onaylanan uluslararası anlaşma olmuştur. 11 Kasım 2016 itibarıyla, 168 Devlet ve AB, Birleşmiş Milletlerdeki üye devletlerin %87 si sözleşmeyi onaylamıştır (“Convention on the Rights”, 2022).

Yine Birleşmiş Milletler engelli hakları sözleşmesi, engelli ve spor haklarını ele alan yasal olarak bağlayıcı ilk uluslararası belgedir. Sözleşme’nin 30. maddesi hem ana akım hem de engelliliğe özgü sporu ele almakta ve “Taraflar Devletler, engellilerin her düzeyde ana akım spor faaliyetlerine katılımını mümkün olan en geniş ölçüde teşvik etmek ve teşvik etmek

için uygun önlemleri alacaklardır” hükmünü öngörmektedir. Ayrıca, Sözleşmeye taraf Devletler olan Hükümetleri, engelli kişilerin spor ve eğlence mekânlarına- seyirci ve aktif katılımcı olarak- erişebilmelerini sağlamaya çağırır. Bu aynı zamanda engelli çocukların okul sistemi içinde beden eğitimine “mümkün olan en geniş ölçüde” dahil edilmesini ve “oyun, rekreasyon, boş zaman ve spor faaliyetlerine” eşit erişime sahip olmalarını gerektirir (“Department of Economic”, 2022).

Buraya kadar yapılan tanım ve uluslararası sözleşmelerdeki ifadelerden de görülmektedir ki; engelli bireylere yönelik yapılan tüm toplumsal düzenlemeler olağanüstü bir durum değil, olması gereken bir hak anlayışıdır. Bu düşünce ile engelli bireyleri toplumsal yaşam içinde tamamen bütünleştirilmesi anlaşılmalıdır. Bu yolla engelli bireylerin toplumsal bütünleştirilmesi tüm fayda çıktılarıyla spor ve fiziksel aktivite uygulamaları konusunda Kocaeli’imizde yapılanlardan öne çıkanlara göz atalım.

Farklı uluslar ve kuruluşların engelli bireyler için aldığı kararlar kadar Ülkemiz Türkiye Cumhuriyeti anayasasında da önemle belirlenmiş bir çerçeve ve kapsayıcı, gözetim hükümler yer almaktadır. Anayasamızın başlangıç kısmında

“Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedi varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde; Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu tevdi edilmektedir” denmektedir ve anayasamızın 61.nci maddesinde “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” ibaresi yer almaktadır (“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, 1982). Ve ayrıca 5378 sayılı engelliler hakkında yayınlanan kanunun 1. Maddesi “engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır” sözleriyle kanunun amacının belirtildiği ilk maddede “engellilerin toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması” açıkça görülebilir (“Engelliler hakkında kanun”, 2005). Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden elde edilen bilgilere göre Türkiye nüfusu 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla 84 milyon 680 bin 273 dür (“Engelli ve yaşlı istatistikleri”, 2022). Türkiye istatistik kurumunun 2021 verilerine göre Kocaeli nüfusu 2033441’dir

(“İstatistik veri portalı”, 2021). Ulusal engelli veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere 2.511.950’ dir. Ağır engeli olan kişi sayısı 775.012’dir (“Engelli ve yaşlı istatistikleri”, 2022).

Sporun, bireylerin fiziksel ve psikolojik yapısı üzerinde olumlu etkilerinin öneminin vurgulanmasından bu yana, sportif etkinliklerin engelli bireyler için de son derece önemli olduğu gerçeği kabul edilmeye başlanmıştır. Ayrıca spor engelli bireylerin rehabilitasyon ve uyum süreçlerini de doğrudan etkilemektedir (“Onuncu yıl Kalkınma Planı”. 2014).

1980 yılında O yıllardaki adı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün Spor Eğitimi Dairesi başkanlığı bünyesinde engelli sporcularında yer aldığı muhtelif engelli gruplar spor faaliyetlerinde bulunmuş olup, 8-11 Mayıs 1990 tarihli IV. spor şurasında alınan karar ile 21 Kasım 1990 tarihinde Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu (TÖSF) kurulmuştur. Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu kuruluş amacı: “Özürlü

sporcuların gerçekleştirdikleri tüm sportif etkinlikleri bünyesinde toplayıp geliştirmek, bu çalışmalarını yurt yüzeyinde yaygınlaştırıp, sporu rehabilitasyonun bir parçası haline getirmek ve uluslararası etkinliklerde özürlü sporcuya çağdaş yarışma ortamının hazırlanması için gerekli çalışmaları planlamak ve uygulamak.” olmuştur. TÖSF bünyesinde: Bedensel Engelliler, Zihinsel Engelliler, İşitme Engelliler, Görme engelliler federasyonu olarak dört ana özürlü grubu yer almıştır. 1997 yılında Türkiye Özürlüler Federasyonu’nun adı Türkiye Engelliler Spor Federasyonu (TESF) olarak değişmiştir. 7 Mart 2000 tarihinde; İşitme ve Görme Engelliler Federasyonu olarak ayrı bir federasyon haline getirilmiştir. 12 Temmuz 2000 22/12/2000 tarihli ve MDK-333 sayılı bakanlık olurları ile Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu, Bedensel Engelliler Spor Federasyonu olarak şimdiki dört ayrı spor federasyon oluşturulmuştur (Tablo 1). Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu’nun ismi 10.02.2009 tarih ve 27137 sayılı Resmî Gazete’ de yayınlanarak Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu olarak değiştirilmiştir.

Tablo I: Türkiye Engelli Spor Federasyonlarının Faaliyet Gösterdikleri Spor Branşları

***TÜRKİYE ENGELLİ SPOR FEDERASYONLARININ FAALİYET GÖSTERDİKLERİ SPOR BRANŞLARI**

Sıra No	Bedensel Engelliler Spor Federasyonu	İşitme Engelliler Spor Federasyonu	Görme Engelliler Spor Federasyonu	Özel Sporcular Spor Federasyonu
1.	Ampute Futbol	Futbol	Atletizm	Atletizm
2.	Atıcılık	Basketbol	Goalboll	Futsal
3.	Atletizm	Voleybol	Futsal	Judo
4.	Para Badminton	Hentbol	Satranç	Yüzme
5.	Bilek Güreşi	Güreş	Halter	Futbol
6.	Boccia	Taekwondo	Judo	Basketbol
7.	Halter	Badminton	Yüzme	Bowling
8.	Kayak	Atletizm	Bisiklet	Masa Tenisi
9.	Masa Tenisi	Bisiklet		Tenis
10.	Okçuluk	Tenis		Voleybol
11.	Oturarak Voleybol	Plaj Voleybolu		Bisiklet
12.	TS Basketbol	Karate-do		Kayak
13.	TS Curling	Judo		Cimnastik
14.	TS Dans	Masa Tenisi		Binicilik
15.	TS Eskrim	Kayak		Bocce
16.	TS Tenis	Yüzme		
17.	Yelken	Bowling		
18.	Yüzme	Futsal		
19.		Atıcılık		
20.		Oryantring		
21.		Satranç		

Türkiye Engelli Spor Federasyonlarının Faaliyet Gösterdikleri Spor Branşları kapsamına göre ayrı ayrı görülmektedir. *Tablodaki spor branşları spor federasyonlarının resmi web sayfalarından alınarak oluşturulmuştur.

Resmi olmayan verilere göre; Kocaeli’nde 65000’ e yakın engelli ve 44500 süregelen engelli olduğu varsayılmaktadır ve Kocaeli’de spor faaliyetlerinde bulunan engelli spor kulüpleri erkek, kadın ve toplam sayıları bilgileri şu şekildedir (Tablo 2); Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonuna bağlı 155 erkek, 34 kadın, toplam 189 lisanslı sporcu sayısı. Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonuna bağlı 98 erkek, 23 kadın, toplam 121 lisanslı sporcu sayısı. Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonuna bağlı 669 erkek, 297 kadın, toplam 966 lisanslı sporcu, Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonuna bağlı 279 erkek, 72 kadın, toplam 350 lisanslı sporcu yer almaktadır. Engelli spor federasyonlarında lisanslı olarak yer alan engelli bireyler genel toplamda 1201 erkek, 425 kadın, toplam 1626 engelli lisanslı sporcudur. Ayrıca 2013 yılı Türkiye genelinde engelli spor federasyonlarının toplam sporcu ve lisanslı sporcu sayıları olarak; 3646 kadın, lisanslı engelli erkekler sporcu 16710, lisanslı erkek ve kadın toplam engelli sporcu sayısı 20556’ dır. Faal engelli

kadın sporcu toplamı 1373, faal engelli erkek sporcu toplamı ise 7751, bayan ve erkek genel toplamda faal engelli sporcu sayısı 9034’ dır. 2008 yılı federasyonlar engelli spor kulüpleri toplamı 3740’ dır (Tablo 3).

Kocaeli’de engelli sporlarında faaliyet gösteren spor kulüpleri spor branşı olarak görme engelliler spor federasyonu bünyesinde dâhilinde 8 spor branşı içerisinde judo, futsal, atletizm, goalball, satranç olmak üzere 5 branşta çalışmalar yapılmaktadır. Özel Sporcular spor federasyonu bünyesinde dâhilinde 15 spor branşı içerisinde futbol, downlular futsal, yüzme, judo, bowling, masa tenisi, tenis, bocce ve jimnastik olmak üzere 9 branşta çalışmalar yapılmaktadır. İşitme engelliler spor federasyonu bünyesinde dâhilinde 21 spor branşı içerisinde futbol, güreş, atletizm, karate-do, masa tenisi, yüzme ve satranç olmak üzere 7 branşta çalışmalar yapılmaktadır. Bedensel engelliler spor federasyonu bünyesinde dâhilinde ise 18 spor branşı içerisinde bilek güreşi, boccia, halter, masa tenisi, tekerlekli sandalye basketbol, tekerlekli sandalye curling, tekerlekli sandalye tenis ve yüzme olmak üzere 8 branşta faaliyetler yapılmaktadır.

Tablo II: Kocaeli’nde Bulunan Engelli Federasyonlarına Bağlı Sporcu ve Lisanslı Sporcu Sayıları (2022 Yılı)

Federasyon Adı	Lisans Sayısı		Lisans Sayısı Toplam	Sporcu Sayısı		Sporcu Sayısı Toplam
	Erkek	Kadın		Erkek	Kadın	
Genel Toplam	1201	425	1626	1254	430	1684
Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu	155	34	189	164	35	199
Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu	98	23	121	103	25	128
Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu	669	297	966	674	298	972
Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu	279	71	350	324	76	400

Kocaeli’de bulunan engelliler spor federasyonlarının erkek ve Kadın sporcuları ve toplam lisans sayıları görülmektedir.

Tablo III: Türkiye Genelinde Lisanslı-Faal Engelli Sporcu (2013 Yılı) ve Kulüp Sayıları (2008 yılı)

Bölgeler	Lisanslı Sporcu			Faal Sporcu			Kulüp Sayısı
	Bayan	Erkek	Toplam	Bayan	Erkek	Toplam	
İşitme Engelliler Fed.	1.384	7.489	8.873	620	3.539	4.158	2.354
Görme Engelliler Fed.	757	2.773	3.530	289	1.192	1.481	561
Bedensel Engelliler Fed.	551	3.446	3.997	252	1.552	1.804	539
Özel Sporcular Fed.	2.867	9.009	11.876	546	2.126	2.872	286
TOPLAM	3.646	16.710	20.556	1.373	7.751	9.034	3.740

Engelliler Spor Federasyonlarının Türkiye genelinde lisanslı, faal sporcu ve kulüp sayıları 2013 ve 2008 verileriyle görülmektedir. Kaynak: (“Onuncu Kalkınma Planı”, 2014).

Kocaeli İş ve İşçi bulma kurumuna kayıtlı 10581 engelli vardır. 9 bin 115'i istihdam edilmekte olup, 1466 kişi iş aramaktadır (Engelli Sayısı, 2022).

Bu bilgi ile 10581 kişi İŞKUR kayıtlı ise 9 bin 115 kişi iş gücünde bulunuyor ise, fiziksel aktivitede de bulunabileceği düşünülebilir. Spor aktivitelerini meslek, ya da rekreatif olarak yapabilir durumda olduğuna göre Kocaeli İŞKUR'a kayıtlı ve çalışan engelli bireyler sayıları ile engelli sporcu sayısı oranları karşılaştırıldığında, özel gereksinimli bireylerin spor ya da sağlık için fiziksel aktivite katılımlarının mevcut sayıdan daha fazla katılımlı olması gerektiği düşünülebilir. Kocaeli'nde engelli spor kulüpleri sadece bağlı oldukları spor federasyon ait faaliyetler sürdürmektedirler. Yani herhangi bir engelliler spor kulübü bağlı bulunduğu engelliler spor federasyonu faaliyetleri sürdürmekte olup diğer engelli spor federasyonları faaliyetlerinde yer almaktadırlar. Birden fazla spor branşı ile birden fazla engel guruplarını federasyon nezdinde kapsayan spor kulüpleri belediye spor kulüpleri haricinde neredeyse hiç yoktur. Kocaeli'nde birden fazla engelli spor federasyonu spor branşında faaliyet göstermesiyle Kocaeli Büyükşehir Belediye Kağıtspor

Kulübü örnek rol model olarak gösterilebilir. Kulüp normal gelişim gösteren bireyler kadar tüm engel guruplarında performans sporcusu olan özel gereksinimli bireylerden oluşan ulusal-uluslararası bir para sporcu havuzuna sahiptir. Kulüpte engellilere yönelik dört spor federasyonu ve spor branşları şöyledir; Özel sporcular spor federasyonu faaliyet branşları, atletizm, masa tenisi, yüzme, down futsal, down judo. Bedensel engelliler; bilek güreşi, curling, buzda curling, tekerlekli sandalye boccia, masa tenisi, halter. Görme engelliler; atletizm, judo. İşitme engelliler; karate-do dur.

2020 Tokyo yaz Olimpiyat oyunlarına Türk Milli takımımız 108 sporcu ile katıldığı oyunlardan 13 madalya kazanmış olup, 1 sporcu Kocaeli'ndendir. Aynı oyunlardaki paralimpik oyunlarda 87 Türk milli para sporcumuz 15 madalya kazanmıştır ("Strateji geliştirme Faaliyet raporu", 2021). Paralimpik sporculardan 2 sporcu Kocaeli Büyükşehir Belediye Kağıtspor Kulübü sporcusudur.

Engellilerin sağlık ve spor konusunda yerel yönetimlerin üstüne düşen görev 5216 nolu Büyükşehir belediyesi kanununun 7. maddenin v) bendinde "Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler,

Fotoğraf 1. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ev sahipliğinde Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu paydaşlığında Türkiye Tekerlekli Sandalye Floor Curling Lig Şampiyonası Organizasyonu.

kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” yine sayılı kanunun Büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkilerinin yer aldığı 18. Madde'nin m bendinde “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” olarak belirtilmiştir (“Engelliler hakkında kanun”, 2005). Kocaeli’de engelli sporlarında Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin engelli bireylerin fiziksel aktivite ve spor çalışmalarına yönlendirme yapmak için 2022 yılında sporda ben de varım projesini başlatmıştır. 10-35 yaş aralığında farklı engel gruplarındaki bireylerin hangi spor branşının kişinin engel durumuna uyum ve uygunluğunu olduğu konusunda saha taraması içeren çalışmalar yapıp, engelli bireyler spor ile rehabilite olması amaçlanmıştır. Projede hiç fiziksel aktivite ya da spor yapmamış özel gereksinimi olan kardeşlerimizden 10 branşta 117 aktif kişi spor eğitimine devam etmektedir. Spor kursları ile birlikte, değerlendirme spor sınıflandırma çalışmaları devam etmektedir. Engelli bireylere spor eğitim verebilecek donanıma sahip olabilmeleri için spor alanında lisans eğitimini tamamlamış 59 kişiye teorik ve uygulamalı derslerden oluşan 108 saatlik “Özel Gereksinimli Bireylerde Antrenörlük”

sertifikası Kocaeli Üniversitesi sürekli eğitim merkezi onayı ile sertifikalandırılmıştır. Ayrıca Büyükşehir belediyesinin engelsiz taksi hizmetiyle; 12 ilçede il içi ve dışında para spor antrenmanları, müsabakaları, milli takım kampları, spor sakatlanmaları tedavileri ulaşmaları sağlanmaktadır. 2022 yılında engelliler için 4 ulusal (Türkiye Şampiyonası) resmi turnuva büyükşehir belediyesi organizasyonu ile sağlanmıştır (Ardıç, 2023).

Türkiye’de ilk kez düzenlenen Tekerlekli Sandalye Floor Curling Türkiye Lig Şampiyonası, 6-7 Aralık 2022 tarihlerinde gerçekleşerek 2 gün sürmüştür. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu ile ortaklaşa gerçekleşen Ulusal organizasyona Sivas, Erzurum ve Kocaeli’nden sporcular katılım sağlamıştır (Kocaeli Floor curling, 2022).

Gençlik ve Spor Bakanlığımızın engelliler ve spor konusundaki çalışmalarına kanuni yönden bakılırsa; Özürlü bireylerin spor yapabilmelerini sağlamak ve yaygınlaştırmak üzere; spor tesislerinin özürülülerin kullanımına da uygun olmasını sağlamak, spor eğitim programları ve destekleyici teknolojiler geliştirmek, gerekli malzemeyi sağlamak, konu ile ilgili bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları ile yayınlar yapmak, spor adamları yetiştirmek, özürülü bireylerin spor yapabilmesi konusunda ilgili diğer kuruluşlarla iş birliği yapmak, (“Engelliler hakkında kanun”, 2005). olarak geçmektedir.

Fotoğraf 2. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ev sahipliğinde Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu paydaşlığında Türkiye Görme Engelliler Futsal 2.Lig 2.Devre Müsabakaları Organizasyonu.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğinde Türkiye Görmeye Engelliler Spor Federasyonu 2022 faaliyet programında yer alan 1-10 Aralık tarihleri arasında gerçekleşecek Görmeye Engelliler B2-B3 Futbol Turnuvası, farklı illerden 10 spor kulübü ile yaklaşık 180 sporcu katılmıştır (Özgür Kocaeli, 2022).

Başiskele spor salonunda yapılmış, şampiyonaya 5 farklı kategoriden 94 bilek güreşi sporcusu katılmıştır (TBESF, 2023).

Engellilerin sportif faaliyetlere aktif katılımını artırmak için Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı 2021 yılı stratejik plan amaç ve hedeflerinde; Engelli bireylerin spor

Fotoğraf 3. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Türkiye Görmeye Engelliler Spor Federasyonu Türkiye Görmeye Engelliler Kulüpleri Türkiye Satranç Şampiyonası Organizasyonu.

Türkiye'de ilk defa Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin destekleri ile 15 -18 Kasım tarihleri arasında düzenlenen Görmeye Engelliler Kulüpleriarası Türkiye Satranç Şampiyonasına Trabzon, İstanbul, Çanakkale, Bursa, Denizli, Samsun, Ankara ve Kayseri illerinden gelen kabilelerden toplamda 109 kişi ile 9spor takımı ve 72 sporcu katılmıştır (Aksaray Haberci, 2022).

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu 2023 faaliyet programında yer alan paarabilek Türkiye Şampiyonası Kocaeli

yapabilmelerini sağlamak ve yaygınlaştırmak üzere; spor tesislerinin engellilerin kullanımına uygun olmasını sağlamak, spor eğitim programları ve destekleyici teknolojiler geliştirmek, gerekli malzemeyi sağlamak, engelli bireylere yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları ile yayınlar yapmak, spor adamları yetiştirmek, engelli bireylerin spor yapabilmesi konusunda ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak için program ve alt programlar oluşturmuştur. Bu programa ait hedefler Tablo 4 ve Tablo 5'de gösterilmiştir.

Fotoğraf 4. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Parabilek Türkiye Şampiyonası Organizasyonu.

Tablo IV: Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı Engellilere Hizmet veren Spor Kulübü Sayısı Performans Göstergeleri

Performans Göstergesi	Hedef Etkisi %	Plan Dönemi Başlangıç Değeri	İzleme Dönemindeki Yılsonu Hedeflenen Değer	İzlenme Dönemindeki Gerçekleşen Değer	Performans
“PG 3.3.3 Engellilere hizmet veren spor kulübü sayısı”	25	1.707	2.750	3.052	129%
Performans Göstergelerine İlişkin Değerlendirmeler					
İlgililik	Engelli vatandaşların sportif faaliyetlere aktif katılımını artırmak hedefi doğrultusunda engelli branşlarda faaliyet gösteren spor kulüpleri desteklenmektedir.				
Etkililik	Yapılan çalışmalar sonucu engelli bireylere hizmet veren spor kulübü sayısı izleme döneminde performans hedefinin üzerine çıkmıştır.				
Etkinlik	Performans göstergesi değerlerine ulaşırken öngörülemeyen bir maliyet ortaya çıkmamıştır.				
Sürdürülebilirlik	Hedefin devamlılığı konusunda; engelli bireylere hizmet veren spor kulüplerine verilen desteklerin artırılması, engelli bireylere özgü faaliyetlerin artırılması yönünde çalışmalar sürdürülebilir.				

Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı Engellilere Hizmet veren Spor Kulübü Sayısı performans göstergelerine ilişkin değerlendirmeler görülmektedir. Kaynak; (“Gençlik ve spor faaliyet raporu”, 2021).

Tablo V: Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı Engellilere Hizmet veren Engelli Sayısı

Performans Göstergesi	Hedef Etkisi %	Plan Dönemi Başlangıç Değeri	İzleme Dönemindeki Yılsonu Hedeflenen Değer	İzlenme Dönemindeki Gerçekleşen Değer	Performans
“PG 3.3.4 Engelli sporcu sayısı”	25	42.638	100.000	45.609	5%
Performans Göstergelerine İlişkin Değerlendirmeler					
İlgililik	Planın başlangıç döneminden itibaren engelli bireylerimizin spor yapabilmelerine yönelik imkanları artırmak yönünde çalışmalar yapılmıştır.				
Etkililik	İzleme döneminde engelli sporcu sayısı hedeflenen değer altında gerçekleşmiştir.				
Etkinlik	Performans göstergesi değerlerine ulaşırken öngörülemeyen bir maliyet ortaya çıkmamıştır.				
Sürdürülebilirlik	Engelli sporcu sayısının hedeflenen düzeyde gerçekleşmesi için engelli bireylere özgü sportif projeler hayata geçirilmeli ve Bakanlığımız, yerel yönetimler, spor kulüpleri ve engellilere hizmet veren spor federasyonları arasında işbirliği ve koordinasyon güçlendirilmelidir.				

Kaynak; (“Gençlik ve spor faaliyet raporu”, 2021).

Performans Göstergelerine İlişkin Değerlendirmeler İlgililik Engelli bireylerin spor yapabilmesine yönelik Bakanlığımız politikaları çerçevesinde, görev yapan antrenörler engelli sporculara hizmet verebilmek amacıyla sertifika programına tabi tutulmuştur. Etkililik Engelli sporculara hizmet

vermek üzere eğitilen antrenör sayımız (1. ve 5. kademe dahil) hedeflenen seviyenin altında gerçekleşmiştir (“Gençlik ve spor faaliyet raporu”, 2021).

Olarak 2021 faaliyet raporu açıklanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Spora ihtiyaç gösteren grupların spor yapabilmeleri için en gerekli birimler spor kulüpleri ve okullardır. Spor kulüpleri sporcunun yeteneğinin keşfedildiği, spor dalının teknik ve taktiğinin öğretildiği ve bulunduğu semtin tüm kesimine spor hizmeti götüren birimlerdir (“Onuncu yıl Kalkınma Planı”. 2014). Fakat engellilere hizmet veren engelli kulüpleri antrenman yapılacak alan, özel gereksinimli bireyler konusu ve alanında özel eğitilmiş antrenör yoksunluğu, engellilerin spor branşına uyarlanmış antrenman ve müsabaka spor malzemeleri eksikliği, antrenman ve müsabaka alanına erişim zorlukları, engelli bireylerin antrenman ve müsabaka çalışmalarında sakatlanma, engelli bireylerin yaralanmalardan kaynaklanacak ek kısıtlanma korkuları, engelli bireylerin sosyal olarak hazır olmama düşünceleri, engelli spor kulüplerinin giderlere karşı gelir elde edeme ve kaynak oluşturamamalarıyla spor kulübü yönetimsel eksiklikler, sporun engelli bireyler için kazanımları konusunda hala ailelere duyurulamaması gibi sebeplerle engelliler spor ve sağlık için fiziksel aktivite katılımları yeterli olmadığı düşünülebilir. Kocaeli’de engelli bireylerin sayısına oranla, spor kulüpleri, lisanslı ve faal engelli sporcu sayılarının fiziksel aktivite ve spor faaliyetlerine yönlendirilmelerinin artırılması gerektiği önerilmektedir. Bu konuda kamunun, yerel yönetimlerin engelli spor kulüplerine aynı ya da nakdi desteklerini katılımcı sayılarını kontrol ederek yapması faydalı olacağı kanaati vardır. Bu konuda ister lisanslı ister hobi amaçlı üyelerinin varlığını bildiren spor kulüplerinin belirttiği kişiler vatandaşlık kartlarını kamu spor salonlarının girişinde hali hazırda bulunan dijital sistemlerle takip edilebilir. Böylelikle herhangi aktivitede bulunmayıp yılda bir kere çıkarılan engelli sporcu lisansı sayısının belirten spor kulüplerinin ciddiyetle faaliyetlerini sürdürmesi sevk edilebilir.

Engelli bireylere başka bir deyişle özel sporcular ilgi öneriler iki temel maddede toplanmaktadır. Bir tanesi engelli sporlarının amacının ne olması gerektiği, diğeri ise engelli sporlarının nasıl sınıflanması ve koordine edilmesi gerektiğiyle ilgilidir (“Spor Federasyonları çalıştay”, 2020). Kocaeli’nde bu konuda engelliler spor kulüplerinin ve lisanslı sporcu sayısının artırılması rekabet gücü ile elit sporcu sayısının da artmasına katkı vereceği düşünülebilir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin engelliler için “sporda ben de varım” projesinde ki ön değerlendirme test ve fiziksel uygunluk çalışmalarından sonra sınıflandırma ve spor branş yönlendirmeleri konusunda engelli spor kulüpleri iş birliği yapmaları planlı çalışmalara olanak sağlayabilecektir. Engelsiz üniversiteler çalıştayında; Paralimpik olimpiyatları ve diğer spor faaliyetleri için engellilere yönelik yetenek taramalarının yapılması ve spora özel olarak yönlendirilmeleri yararlı olacağı önerisi sonuç raporunda yer almaktadır.

Ulusal-Uluslararası sporcu alt yapısı oluşturmaya yönelik “Sporcu eğitim merkezleri” (SEM) ve Türkiye olimpiyat hazırlık merkezleri (TOHM) olan sporcu eğitim merkezleri normal gelişim gösteren bireylere yönelik olduğu kadar, engelli bireylerin performans sporlarında yaptıkları çalışmalara destek vermesi uluslararası yatırım ve hizmetlerde dört engelli spor federasyonunun il temsilcilikleri koordinasyonu ile coğrafi konum avantajlarıyla Kocaeli’nde SEM ya da TOHM çalışmaları yer alması düşünülebilir. Bakınız (“Olimpiyat hazırlık merkezleri yönetmeliği”, 2022).

Türkiye’de spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarında toplam altı farklı programda eğitim ve öğretim çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Spor Yöneticiliği, Rekreasyon, Antrenörlük Eğitimi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Engellilerde Egzersiz ve Spor Eğitimi ile Spor Bilimleri programlarıdır. Bu programların öğrenim çıktıları farklı olmakla birlikte girişlerde tek tip yetenek sınavı uygulanmaktadır. Bu sınavların programların amaçlarına ve çıktılara göre yeniden yapılandırılması ihtiyacı bulunmaktadır. Komisyonunda spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının temel sınıftanları arasında nitelik ve nicelik açısından öğretim elemanlarının yetersiz olması, eğitim verilen spor tesislerinin yeterli kalitede, modern donanımlı ve standartlara uygun olmaması, yeni teknolojileri etkin kullanamamaları ve gerek disiplinler arası gerekse spor bilimleri disiplini içerisinde yeterince Ar-Ge çalışmalarının yapılmıyor olması olarak ifade edilmiştir. Bu sorunlar, spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının değişen dünyada rekabet gücünü azaltmaktadır. (“Onuncu yıl Kalkınma Planı”. 2014). Bu planlamada yer alan yüksek öğretim programlarından “engellilerde egzersiz ve spor eğitimi” bölümünün diğer bölümlerinde içeriğinde olması; diğer spor alanları mezunlarının engelli bireylerle bütünleştirici, kaynaştırma, özel alt sınıfları gibi eğitimin farklı uygulamalarında değerlendirme ve bilinçli yönlendirme yapabilmelerinin engelli sporlarına katkısının olacağı düşünülmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) Engelsiz Spor Okulları Projesi ile her yaşta engelli vatandaşlarımıza sporu sevdirmek, spora yönlendirmek, spor yapma alışkanlığı kazandırmak, sağlıklı yaşama yönlendirmek toplumda spor kültürü oluşturmak ve paralimpik branşlarda spor kulüplerine sporcu kaynağı sağlamak amacıyla GSB Spor Okulları çatısı altında GSB Engelsiz Spor Okulları açılmıştır (“Strateji geliştirme Faaliyet raporu”, 2021). Kocaeli’nde bakanlık çatısı altında ki ilçe ve il müdürlüklerinin çalışma faaliyetlerini planlı ve özel gereksinimli bireyler konusunda uzmanların danışmanlığı alınarak kapsamını arttırmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu öneriyi 2030 vizyon belgesi amaç ve hedefleri aşağıdaki gibi ana hatlarından belirtmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı 3’er yıllık aşamalı eylem planlarını kapsayan 2030 engelsiz vizyon politikası belirlenmiş ve anaakım engellilik alanına özgü hizmetlere bütüncül ve yönlendirici bir çerçeve sağlamayı, engellilerin anaakım politika, program ve hizmetlerden tam ve etkin yararlanabilmelerini, engellilik konusunu görünür kılmayı ve engellilerin kendileri ile ilgili politika oluşturma ve uygulama süreçlerine dâhil olmalarını sağlamasını amaçlamıştır (“Engelsiz Vizyon”, 2021).

Çınarlı ve Ersöz engellilere yönelik spor hizmetlerinin gelişimi açısından sponsorluk ve vergisel düzenlemelere ilişkin öneriler adlı çalışmalarında, Görsel ve yazılı basında yer alan profesyonel şubesi olan spor kulüpleri bile sponsor bulamazken, çoğu zaman basında yer bulmakta zorlanan engelli spor kulüpleri için bu çok daha zor olmaktadır. Engelli spor federasyonlarına ve engelli spor dallarında faaliyet gösteren spor kulüplerine ilişkin yapılacak sponsorluğu özendirecek bir düzenleme ile yüzlerce hatta binlerce engelliye spor yaptırarak olanak sağlanması. Ayrıca kurumlar ya da gelir vergisi yükümlülerine engelli spor federasyonlarına

ya da engelli spor federasyonlarına bağlı branşlarda faaliyet gösteren spor kulüplerine sponsor oldukları takdirde sponsorluk miktarının tamamının ödenmesi gereken vergi miktarından indirileceği bir düzenleme yapılması konusunda önerilerde bulunmuşlardır (Çınarlı ve Ersöz 2010).

Sosyal hayata katılım, engellilerin bağımsız bireyler olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlarken, kent içinde karşılaştıkları daha görünür kılmaktadır. İhtiyaçları ve sorunları çeşitlenen engellilerin talepleri karşılanırken katılımcı yöntemlerin kullanılması gerekliliği doğmuştur. Engellilerin kendilerini ilgilendiren konularda, belirlenecek politikalarda söz sahibi olmaları için yapılacak tüm çalışmalarda yerel yönetimlerin katkısı önem taşımaktadır (“İşitme Engelliler Çalıştayı”, 2014). Yerel yönetimlerin özellikle Belediyelerle kendi iştirakleri olan spor kulüplerinin spor ile fiziksel aktivite çalışmaları ile rehabilite ve performans amaçlı organizasyonlarını belirleyerek çalışmalarının sayısını arttırmasının ulaşılan engelli bireyin sayısının da doğru orantılı olarak tüm popülasyonun kazanımlarının artacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ardiç E. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanı (kişisel iletişim, 01 Şubat 2023).
- Aksaray Haberci, Görme Engelliler Satranç Şampiyonası. (2022) Erişim adresi; <https://aksarayhaberci.com/haber/gorme-engelliler-satranc-sampiyonası-kocaelide-duzenlendi-37601.html>
- Bülent Ecevit Üniversitesi 11.Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı, (2017). 11. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı Sonuç Bildirgesi. Erişim adresi; <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.aspx?f=11.engelsiz-universiteler-calistayi.pdf>
- Çınarlı,S.Ersöz,G.(2010).Engellilere Yönelik Spor Hizmetlerinin Gelişimi Açısından Sponsorluk ve Vergisel Düzenlemelere İlişkin Öneriler.Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12), 141-156. Retrieved from <https://dergi-park.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23190/247705>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı Engelliler Müdürlüğü.(2014).İşitme engelliler için geleceği planlama çalıştayı. Erişim adresi; <https://Saglik.Ibb.Istanbul/Wp-Content/Uploads/2018/10/2016-İsitme-Engelliler-İcingelecegi-Planlama-Calistayi-Sonus-Raporu-Kitabi.Pdf>
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı. (2022). Floor Curling Şampiyonaları Belli Oldu. Erişim adresi; <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/veteriner-hizmetleri-sube-mudurlugu/79/42516>
- Özgür Kocaeli Gazetesi,Görme Engelliler Futsal.(2022).Erişim adresi; <https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/13049038/fut-salda-golcuk-gorme-engelliler-birinci-oldu>
- Sportanddev.(2022). Policy development. Erişim adresi; <https://www.sportanddev.org/en/learn-more/disability/policy-practice-and-future-priorities/policy-development>
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi,Engelliler Hakkında Kanun (2005). erişim adresi; <://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sporcu Eğitim Merkezleri İle Türkiye Olimpik Hazırlık Merkezleri Yönetmeliği (2022). Erişim adresi; <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/11/20221129-5.htm>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelsiz vizyon belgesi. (2021). Erişim adresi https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı. 2021 Faaliyet Raporu (2022). Erişim adresi https://sgb.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGB/012014/2021_Faaliyet_Raporu060622.pdf
- T.C.Kalkınma Bakanlığı,Özel İhtisas Komisyonu.(2014).2014-2018 Onuncu Kalkınma planı (Yayın No. 2866). Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkınma-Plani-Spor-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. Erişim adresi; <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kanunu/>
- Tek, S.T. (2022, 08 Haziran). Vali Yavuz Kocaeli'nde istihdam edilen engelli sayısını açıkladı. Özgür Kocaeli Gazetesi. erişim adresi; <https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/11070749/vali-yavuz-kocaelide-istihdam-edilen-engelli-sayisini-acikladi#>
- Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu, Parabile Türkiye Şampiyonası.(2023). Erişim adresi; <https://www.tbef.org.tr/para-bilek-guresi-turkiye-sampiyonası/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi,Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), erişim adresi; https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/ana-yasa_2018.pdf
- Türkiye Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve yaşlı hizmetleri genel müdürlüğü. (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/yayin-kaynak/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. İstatistik Veri Portalı (2021). Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=il%20n%C3%BCfus&dil=1>
- Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Kulüpleri ve Federasyonları Çalıştayı Sonuç Raporu. (2020). Erişim adresi; <https://sporkanunu.gsb.gov.tr/dist/images/sonuc-raporu.pdf>
- United Nations. Department of Economic and Social Affairs, (2022) Disability and Sports Erişim adresi <https://www.un.org/development/desa/disabilities/issues/disability-and-sports.html>
- United Nations. Department of Economic and Social Affairs. (2022). Convention on the Rights of Persons with Disabilities Erişim adresi <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/the-10th-anniversary-of-the-adoption-of-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpdc-rpd-10.html>
- Yurdakul, Ö.H. (2020), Spor Bilimi (10-11), İstanbul; Efe Akademi